

OBČA POLITOLOGIJA - SISTEM

Izpit: 3 vprašanja esejskega tipa

Literatura:

- * Adolf Bibič: Civilna družba in politični pluralizem (1-50 strani)
- * France Bučar: Demokracija (2. poglavje)
- Franci Grad: Parlament in vlada (cela; ni treba, če si vedno na predavanjih)
- Drago Zajc: Slovenska država ob deseti obletnici (cela)
- Obča politologija – Sistem (2001/02)

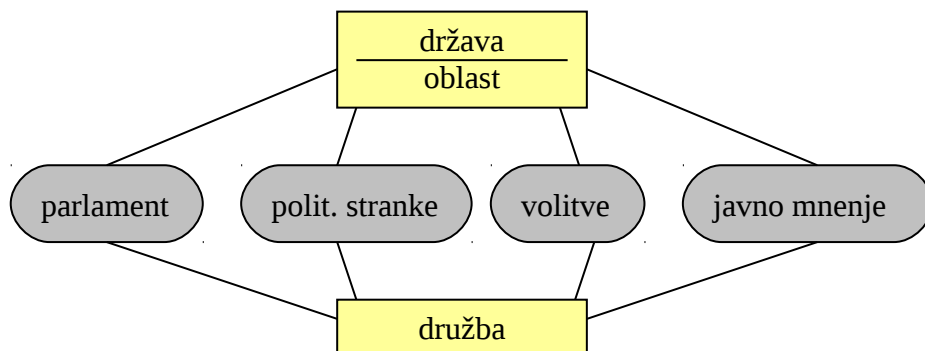
* = obvezno čtivo

POGLAVJA PREDAVANJ:

- politični sistem ...
- ustava, razvoj ustavnosti, slovenska ustava ...
- suverenost, samostojnost, nastanek Slovenije ...
- človekove pravice in temeljne svoboščine ...
- parlament in vlada, parlamentarno odločanje ...
- volilni sistem ...
- lokalna samouprava, državna uprava ...
- civilna družba ...

KAJ JE POLITIČNI SISTEM:

- je širši od pojma države in pojma oblasti
- je širši tudi kvalitativno – vsebuje tudi odnos med državo in družbo. Država in družba dobita ustrežnejše mesto – ju lahko drugače razlagamo.

- je medsebojno povezan in dovolj skladen zbir družbenih odnosov, norm in ustanov, ki oblikujejo javno oblast in njen položaj v družbi.
- v okvir političnega sistema spadajo vsi organi politične oblasti (parlament, vlada in deloma organi lokalnih oblasti)
- institucije in odnosi preko katerih uresničujejo družbene skupine in sloji svoj vpliv na oblast (politične stranke, skupine pritiska, lobiji ...)
- način oblikovanja politične oblasti: volitve, imenovanja
- razni drugi kanali vplivanja na oblast (množični mediji)

Če obstajajo odprti kanali vplivanja na oblast govorimo o demokratičnem političnem sistemu. Če so ti kanali zaprti oz. jih ni, potem govorimo o nedemokratičnem političnem sistemu.

Za demokratični politični sistem so značilne:

- svobodne volitve, svobodna politična konkurenca → pluralistični.
- sistemi z opozicijo, svobodo tiska, nadzor državne oblasti ...

Za nedemokratičen politični sistem je značilno:

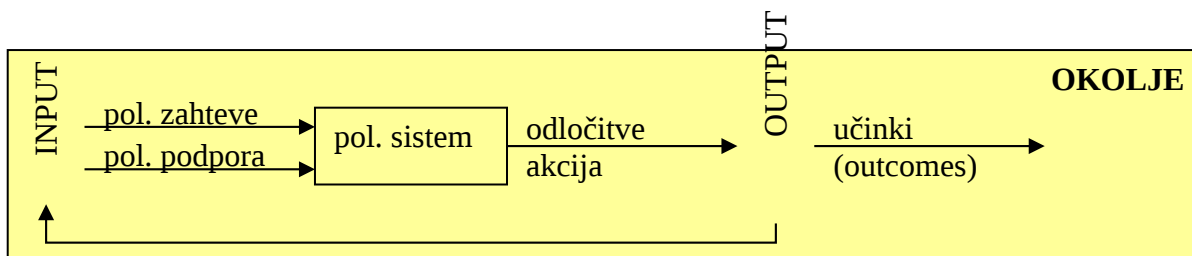
- centralizirana, neomejena in nekontrolirana totalna oblast → monoizem
- največ ena stranka (= ni opozicije), prepovedi združevanj...
- jih delimo na:

- avtokracijo
  - se zadovolji s političnim nadzorom oblasti (ostalih sfer se ne dotika)
- totalitarizem
  - obvladuje celotno družbeno, kulturno, gospodarsko ... področje → posega na vsa področja človekovega obstoja
  - režimi, ki so bili totalitarni: nacistična Nemčija, boljševistična Rusija, YU socializem...
  - novodobni totalitarni režimi: Srbija (pod Miloševićem), Hrvaška (pod Tuđmanom)

Splošne značilnosti totalitarizma:

- obstaja uradna ideologija, ki zajema vse oblike človekovega razvoja, vsakdo mora spoštovati to ideologijo.
- obstaja ena množična stranka, ki je hierarhično urejena, na njenem čelu je vodja (führer)
- tajna policija, ki je pod strankarskim nadzorom
- vseobsežni nadzor stranke nad množičnimi mediji
- strankarski monopol nad oboroženo silo
- centralizirano upravljanje in nadzor celotnega gospodarstva
- obljuba varnosti, za katero so ljudje pripravljeni žrtvovati dobršen del svobode

POLITIČNI SISTEM (PO D. EASTON):

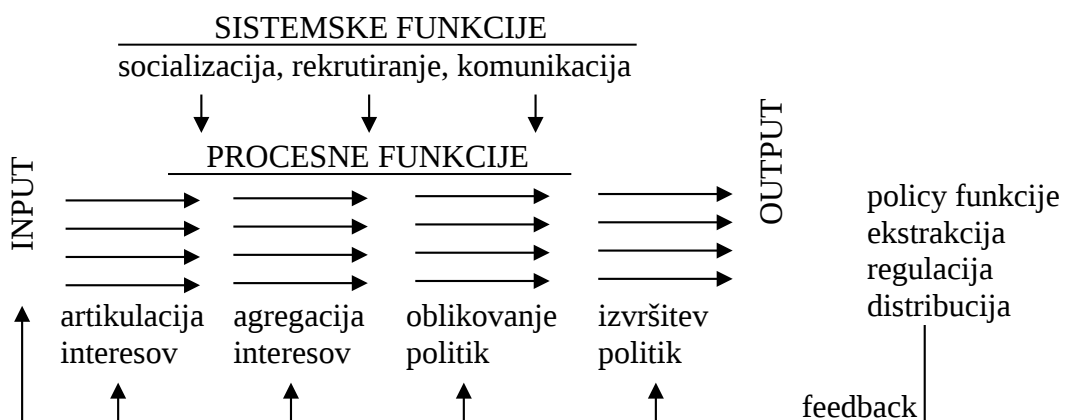

Izhodišče tega modela: analiza političnega sistema mora vključevati raziskovanje formalnih odločitev in stvarnih akcij na drugi strani. To kar se dogaja v praksi je ponavadi različno od tega kar so nameravali doseči nosilci političnih odločitev. Analiza političnega sistema mora vzporedno proučevati procese oblikovanja in procese uresničevanja politik. Akterji, ki sprejemajo odločitve niso tisti, ki jih uresničujejo. Analiza politik mora zajemati tudi neodločanje in nedelovanje.

Ključni elementi političnega sistema:

- inputi, ki se pojavljajo v obliki političnih zahtev in politične podpore
- politični outputi, ki se pojavljajo v obliki odločitev in akcij. Odločitve se razlikujejo od učinkov.

FUNKCIJE POLITIČNEGA SISTEMA:

Sistemske funkcije niso vključene v izvrševanje politik, vendar pa so bistvenega pomena za delovanje politik. Sistem:

- 1.) politična socializacije (družina, šola, cerkev) → oblikovanje političnih stališč

- 2.) politično rekrutiranje = kadrovanje → selekcija, izbira za vodilne kadre
  - 3.) politična komunikacija → tok informacij znotraj sistema, tečejo skozi družbo
- Funkcije nujne za oblikovanje in izvrševanje politik (so hkrati faze političnega procesa):

- 1.) artikulacija interesov
- 2.) agregacija interesov – gre za povezovanje interesov v politično alternativo
- 3.) oblikovanje politik – izbira ene alternative
- 4.) uresničevanje oz. izvrševanje politik

Output poteka v obliki policy.

politics – politične stranke

policy – posamezne politike (na posameznem področju)

polity – politična skupnost

primer: socialna politika: parlament sprejme splošno, uprava rabi denar (ekstrakcija) → obdavči ljudi; postavi pravila (kdo je upravičen) – regulacija vedenja; razdeli denar (distribucija)

VRSTE POLITIČNIH SISTEMOV:

- Heradot (atenski filozof): monarhija = oblast enega, aristokracija = oblast manjšine, demokracija = oblast večine. Kriterij je kdo vlada.
- Aristotel: kako vlada poleg zgoraj navedenih treh je še:
  - tiranija,
  - oligarhija,
  - demagogija (nasproti demokracije): sleparjenje ljudstva, pretentavanje ljudstva.
- Montesquie:
  - republika, ki je lahko demokratska ali aristokratska
  - monarhije
  - despotije
- ameriški federalisti (Madison, Hamilton, Jay):
  - vprašanja in dileme → 50 spisov

DELITEV OBLASTI:

- je lahko
  - horizontalna:
    - zakonodajna
    - sodna
    - izvršilna
  - vertikalna (glede na ravni):
    - lokalna
    - pokrajinska
    - državna
    - federalna

Unitarni in federalni sistemi so:

- enotni
- sestavljeni

Glede na odnose med vejami oblasti ločimo (kako je organizirana oblast):

- parlamentarne,
- predsedniške,
- konventne oz. skupščinske sisteme.

ZA PARLAMENTARNI SISTEM JE ZNAČILNO, DA:

- zakonodajna oblast pripada parlamentu
- obstaja določena povezanost med izvršno in zakonodajno oblastjo (ne gre za striktno delitev oblasti). Parlament sodeluje pri oblikovanju vlade bodisi s tem da voli šefa vlade, bodisi da izglasuje (ne)zaupnico vladi.
- Imamo dve veji izvršne oblasti: predsednika države in predsednika vlade oz. vlado.

PRESEDNIŠKI SISTEM:

- je značilna dosledna izpeljava oblasti na zakonodajno in izvršno.
- predsednik države lahko vpliva na delo parlamenta z vetom.
- predsednik države je voljen neposredno
- predsednik države je hkrati predsednik vlade (imamo samo eno vejo izvršne oblasti).
- tak sistem imajo Američani.

KONVENTI ALI SKUPŠČINSKI SISTEM:

- konvent = zbor, sestanek
- značilna enotnost kot delitev oblasti
- predstavniški organi so hkrati nosilci zakonodajne in izvršne oblasti. Sodna oblast pa je izločena, čeprav je še vedno pod močno kontrolo predstavniškega sistema.
- tak sistem ima Švica, tak naj bi bil tudi prejšnji socialistični sistem.
- ni opozicije

Še ena delitev pol. sistemov. Avtor je Lisphart. Njegova delitev je bolj politološka. Deli na:

- večinske (Velika Britanija)
- konsenzualne sisteme (Švica, Slovenija)

Razlike med tema modeloma:

- koncentracija izvršne oblasti v večinskem modelu nasproti delitvi izvršne oblasti v konsenzualnem delu. Tipična večinska vlada je enostrankarska
- prevlada izvršne oblasti v večinskem modelu nasproti izvršno zakonodajnemu ravnotežju v konsenzualnem modelu. (Povprečna doba trajanja vlad – večinska vlada je v VB trajala v povprečju 81 mesecev, v Švici pa konsenzualne trajajo v povprečju 30 mesecev. Od tega je potem seveda odvisno koliko moči dobi ena vlada).
- dvostrankarski nasproti večstrankarskemu sistemu
- enodimenzionalni nasproti večdimenzionalnemu strankarskemu sistemu – v večinskem modelu se obe glavni stranki programsko skoraj ne razlikujeta. Konsenzualni model predstavlja velike razlike med glavnimi strankami (po dimenziji levo-desno, po verski dimenziji, kulturno etnični dimenziji, po urbano-ruralni dimenziji).
- so večinske volitve nasproti (ne)sorazmernemu oz. proporcionalnemu predstavništvu. Gre za problem sorazmernosti volilnih rezultatov – razdelitev sedežev v parlamentu, glede na število glasov doseženih na volitvah. V proporcionalnem sedežu se število glasov in sedežev približno ujema. Pri večinskih volitvah lahko pa dobiš samo 25 % na volitvah, v parlamentu pa dobiš preko 50% sedežev.
- unitarna in centralizirana oblast (VB) nasproti federalni in decentralizirani oblasti (Švica). To preverjamo glede na to s koliko sredstvi razpolaga oblast.
- enodomni sistem parlamenta (unikameralizem) nasproti močnemu dvodomnemu (bikameralizem) parlamentu. Slovenija naj ne bi pasala v nobenega od teh (imamo državni svet kot parlament).
- Optimalna večinska ustava je nepisana. Nepisana ustava proti pisani ustavi. Velika Bitanija nima pisane ustave.
- ni mogoče ugotoviti kje se bolj uveljavlja demokracija

LIBERALNA DEMOKRACIJA (ni isto kot volilna demokracija, volitve niso pogoj za demokratičnost):

1. stvarna oblast je v rokah izvoljenih predstavnikov
2. izvršna oblast je ustavno omejena in odgovorna drugim institucijam
3. nesigurnost volilnih rezultatov; opozicijsko opazovanje in možnost spremembe stranke na oblasti.
4. kulturne (manjšine uporabljajo lahko svoj jezik), etnične, verske in druge manjšinske skupine lahko izražajo svoje interese v političnem procesu
5. izven strank in volitev imajo državljani različne kanale in sredstva za izražanje svojih interesov in vrednot (različna gibanja, skupine oz. s skupnim izrazom – civilna družba)
6. obstajajo alternativni viri informiranja oz. neodvisni mediji do katerih imajo državljani prost dostop
7. posamezniki imajo svobodo prepričanja, mnenja, razprave, govora, združevanja, demonstracij in peticij
8. državljani so enaki pred zakonom, kar predpostavlja neodvisno sodstvo.
9. vladavina prava varuje državljane pred nasiljem in neupravičenim poseganjem v njihovo osebno življenje.

Liberalizem in demokracija sta dve nasprotni politični načeli. Meščanska družba, ki se razvija v smeri civilne družbe je značilna po pluralizmu in individualizmu (pluralizem strank, kulture, poklicev) in to partikularistično stran zastopa liberalizem.

Demokracija predstavlja, nasproti pluralističnemu načelu liberalizma, obliko politične homogenizacije (poenotenje) tega pluralizma. Liberalci poskušajo zagotoviti vladavino manjšine nad večino. Demokrati zastopajo stališče ljudske večine. Ti dve antagonistični (protislovni) načeli tvorita politično polje v katerem uravnoteženo tekmujeta pozicija in opozicija.

Stvar liberalne demokratične politične kulture je, da ta simbioza dveh nasprotnih političnih načel politične filozofije ne razpade. Kajti v nasprotnem primeru se odpira prostor drugačnim, to je totalitarnim oblikam vladavine.

V 20. stoletju je to ravnotežje liberalnih in demokratičnih načel razpadlo dvakrat: fašizem in komunizem oz. socializem sta uspela uničiti demokratični liberalizem in na koncu sama propadla.

Centralna institucija liberalne demokracije je parlament. Čisti demokrati pa zastopajo neposredno plebiscitarno demokracijo. Odnos med pozicijo in opozicijo je mogoč samo v sistemih liberalne demokratične parlamentarne demokracije. Vzdrževanje tega ravnotežja je posebno težka oblika politične vladavine in to je možno samo proceduralno (spoštovanje postopkov in procedur). Proces vzdrževanja tega ravnotežja pa se odvija skozi permanentni proces kršenja ustave in to s strani pozicije in opozicije. Pozicija prekoračuje svoja ustavna pooblastila na podlagi svoje večinske pravice, da interpretira ustavo in jo praktično spreminja. Opozicija pa, ker je v parlamentu stalno preglasovana, poskuša z raznimi oblikami izven parlamentarnega izražanja ljudske volje. Ustavno sodstvo pa ima nalogo kontrolirati vsako protiustavno ali neustavno delovanje. Delovanja pozicije in opozicije torej ni mogoče popolnoma ustavno omejiti. Bistvo liberalne demokratične ustavne vladavine pa je nadzorovano, proceduralno kršenje ustave.

USTAVA REPUBLIKE SLOVENIJE

(2 teksta v skripti – Lukšičev nujen)

Definicija: najvišji pravni akt iz katerega izhajajo vsi ostali pravni akti.

Magna Charta Libertatum – 1215

Prve ustave v obliki listin in deklaracij → izsiljevalo se je fevdalce za razne pravice in ugodnosti.

Slovenska ustava je bila sprejeta 23. decembra 1991. Ima 174 členov, zgleduje se po nemški in italijanski ustavi.

Slovenska ustava ima **4 skupine političnih doktrin:**

- liberalno demokratska
  - izhaja iz posameznika kot pripadnika družbe in posameznika kot državljana
  - dvo ali večstrankarski politični sistem (liberalna demokracija)
  - uvajanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin v ustavo.
  - delitev oblasti na tri veje (sodna, izvršna in zakonodajna)
  - ločitev cerkve od države (laična država – 7. člen)
  - koncepcija, da ima oblast v državi ljudstvo; oblast ljudstvo uresničuje na posreden/neposreden način (3. člen)
  - najpomembnejša doktrina
- socializem
  - to doktrino najdemo v delu ustave, ki govori o Sloveniji kot socialni državi (pravica do dela, svoboda dela, zdravstveno zavarovanje, sindikalizem)
- pluralizem
  - v slov. ustavi so elementi pluralizma prikriti
  - najdemo jih v treh členih ustave
    - pravica do zbiranja in združevanja
    - člen, ki omenja politične stranke in nezdružljivost funkcij
    - člen, ki govori o volitvah predsednika vlade
- korporativizem
  - se nanaša na obstoj državnega sveta, kot nepopolnega drugega doma slovenskega parlamenta
  - se nanaša na dejstvo, da so v državnem svetu predstavljeni različni interesi (kmetov, delodajalcev, lokalni interesi...)

POSTOPEK SPREMINJANJA USTAVE:

Ustavo se skuša zavarovati pred prepogostim spreminjanjem. Za spreminjanje je določen poseben postopek, ki se mu reče ustavnorevizijski postopek. V teoriji poznamo dve vrsti revizije ustave: dejansko (besedilo ustave se ne spremeni, spremeni se samo pomen tega besedila) in formalna (ko se spremeni besedilo členov ustave). V Sloveniji ima ustavnorevizijski postopek 2 fazi. V 1. fazi je potrebno podati predlog za spremembo ustave. Lahko ga poda 20 poslancev, vlada ali 30.000 volilcev. O tem predlogu nato odloča državni zbor z 2/3 večino navzočih poslancev. V 2. fazi – akt o spremembi ustave, o čemer odloča 2/3 večina vseh poslancev.

POLITIČNA KULTURA:

(možno vprašanje: politična kultura v Sloveniji)

Definicija: politična kultura je ena od funkcij političnega sistema. Je sestavni del strukturnih in kulturnih mehanizmov. Njena osnovna funkcija je spreminjanje zahtev pripadnikov politične družbe v politične zahteve. Politična kultura je regulator želja in regulator vseh subjektivnih zahtev, akterjev družbenega delovanja.

Politično kulturo delimo na 2 tipa:

- tradicionalna politična kultura (je slovenska):
  - v taki kulturi prevladuje predvsem ruralno oz. kmečko okolje
  - statična družba (ta družba ni obrnjena v prihodnost ampak v preteklost)
  - vera v boga
  - izoliranost posameznikov
  - neobčutljivost za okolje okoli sebe.
- moderna politična kultura
  - prevladuje urbano, mestno okolje
  - dinamična družba, ki je usmerjena v sedanjost in prihodnost
  - vera v znanost in tehnologijo
  - organiziran in načrtovan družbeni razvoj
  - razvita intersubjektivnost

2. klasifikacija – deli jo na 3 tipe:

- parohialno politično kulturo
  - ima največjo in najpomembnejšo vlogo kolektiv
  - ljudje vedo o svojem političnem sistemu malo ali nič
  - državljani so neaktivni v politiki in jih ta ne zanima
  - politični sistem se ne deli na podsisteme
  - primer je nekdanja Sovjetska zveza, hitlerjeva Nemčija
- podložniško politično kulturo
  - lojalnost do oblasti, ki se kaže v tem, da državljani volijo vedno eno in isto politično stranko
  - nizka stopnja udeležbe v politiki
  - obstaja osnovna delitev na politične sisteme oz. funkcije (obrambni, notranji, finančni...)
  - sem spada tudi Slovenija
- participativna politična kultura
  - visoka stopnja udeležbe državljanov v politiki
  - državljani odlično poznajo politični sistem
  - politični sistem je razdeljen na podsisteme in funkcije
  - primer je Velika Britanija

VLADA REPUBLIKE SLOVENIJE

možna vprašanja:

- vrste odgovornosti vlade
- funkcija in vloga vlade v političnem sistemu
- izvolitev vlade

Predstavlja vrh izvršilne veje oblasti. Sestavljena je iz ministrov, ministri imajo dvojno vlogo: so člani vlade kot kolektivnega organa, so pa tudi hkrati predstojniki svojih ministrstev (vodijo neke upravne resorje).

Vsaka vlada lahko vsebuje ministre, ki nimajo svojega upravnega resorja – so ministri brez listnice. Minister brez listnice se ukvarja z nekimi aktualnimi vprašanji ali splošnimi političnimi vprašanji (pri nas minister za evropske zadeve).

V nekaterih državah ima vlada širši (državni sekretarji, direktorji agencij, predsedniki komisij) in ožji sestav (ministri). Primer Velika Britanija.

V Sloveniji vlada enotno kolegijsko telo (nima širše ali ožje sestave) – 14 ministrov in enega ministra brez listnice + predsednik vlade.

Znotraj posameznih ministrstev vodijo upravno oz. strokovno delo državni sekretarji. Državni sekretarji so za svoje delo odgovorni ministru. Imenuje in razrešuje jih vlada.

Vlada ima 3 funkcije:

- izvršilna (najpomembnejša) – izvršuje odločitve državnega zbora
- upravna – vlada je vrh uprave (poleg tega, da je politični organ)
- nadzor in koordinacija – oboje se navezuje na dejstvo, da je vlada vrh uprave.

V okviru izvršilne funkcije ima vlada še eno funkcijo – iniciativno (vlada lahko predlaga zakone v sprejem državnemu zboru). Vsak minister kot član vlade nosi več vrst odgovornosti. Najpomembnejša je kolektivna odgovornost. Pomeni, da je minister odgovoren za vse odločitve, ki jih je sprejela vlada (ne glede na to ali se s tisto odločitvijo strinja). Te odgovornosti se lako reši samo v primeru, da odstopi. Posledice kolektivne odgovornosti se kaže v tem, da je minister na svojem položaju le, če je na položaju vlada (pade vlada – pade mininster). Vsak minister ima tudi individualno odgovornost (lastno delo znotraj ministrstva) in za delo vseh ljudi zaposlenih na ministrstvu. Posledica te odgovornosti je odstop ali razrešitev posameznega ministra. Kolektivna + individualna odgovornost = politična odgovornost. Vsak minister ima tudi kazensko odgovornost. Kaže se v obliki impeachmenta = obtožba posameznega ministra (ali predsednika vlade, predsednika države) pred ustavnim sodiščem. Sproži se lahko v hujšem primeru kršenja ustave ali zakonov.

OBLIKOVANJE VLADE

Predsednika vlade voli državni zbor z večino glasov vseh poslancev na predlog predsednika države. Kandidatu rečemo mandatar. Če mandatar ne dobi podpore, sledi drugi krog glasovanja, kjer lahko predsednik države predlaga istega ali drugega kandidata. Svojega kandidata lahko predlagajo tudi poslanske skupine in skupine desetih poslancev. Če tukaj ne dobi nihče večine, se razpiše tretji krog. Po tem predsednik države razpusti državni zbor in razpiše nove volitve.

Ko je mandatar izvoljen predlaga listo ministrov, ki jo mora na glasovanju potrditi državni zbor z večino glasov vseh poslancev. Preden državni zbor glasuje o listi ministrov, se morajo kandidati za ministre predstaviti državnemu zboru na t.i. delovnih telesih. Tej predstavitvi rečemo zaslišanje oz. hearing.

Takšen (dvokrožen) način volitev vlade je, za parlamentarni kakršen je slovenski, posebnost in se ga šteje za ostanek skupščinskega sistema.

DELOVNA TELES

So specializirane skupine poslancev, ki znotraj državnega zbora delujejo na posameznih področjih. So oblika notranje organiziranosti državnega zbora. Ustanovljena so zato, da delo v državnem zboru poteka hitreje in bolj učinkovito. Večina delovnih teles se ukvarja z zakonodajo, nekatera imajo pa specifične naloge (imuniteta poslanke, privilegiji poslancev ...).

Ločimo dve vrsti delovnih teles:

- odbori
  - so organizirani na istih področjih, kot je organizirana vlada (se pokrivajo s posameznimi ministrstvi)
  - so stalna delovna telesa – njihovo področje dela po vsakih volitvah ostaja enako (odbor za mednarodne odnose, notranjo politiko)
- komisije
  - so organizirane na ravni parlamenta, njihovo področje dela pa so zadeve, ki se tičejo notranjega delovanja parlamenta.
  - nekatere komisije so stalne, druge pa so ustanovljene za 1 mandatno obdobje (4 leta)
  - najpomembnejši sta dve komisiji, ki se izvolita preden se parlament prvič sestane:
    - KVIAZ – komisija za volitve, imenovanja in administrativne zadeve
    - mandatno imunitetna komisija – se ukvarja s potrjevanjem mandatov in odločanjem o imuniteti poslancev
  - sem spadajo tudi tako imenovane preiskovalne komisije. So nestalne, ustanovljene za eno mandatno obdobje, ki jih ustanovi državni zbor za preiskavo različnih dejanj (Elan, poveljni poboji ...).

Po volitvah leta '91 je bilo ustanovljenih kar 47 delovnih teles. Po letu '92 se je ta številka zmanjšala na približno 20 delovnih teles. Večje število delovnih teles naj bi prispevalo k večji specializaciji parlamenta in večji ekonomičnosti. Manjša velikost delovnih teles pa k njihovi še nadaljni specializaciji.

Delovna telesa v državnem zboru imajo od 5 do 24 članov. Vsak slovenski poslanec je v povprečju v več kot treh delovnih telesih. Vsak poslanec naj bi bil član tistega delovnega telesa, na katerega se najbolj spozna.

Delovna telesa imajo 5 glavnih funkcij:

- funkcija specializacije
- pridobivanje informacij (delovna telesa imajo pravico od vlade in drugih državnih organov zahtevati kakršne koli informacije, ki jih morajo tudi dobiti, če niso državne tajnosti)
- zagotavljanje zakonodajne kontinuitete in stabilnosti oblikovanja politik (telesa skrbijo za čim več zakonov v čim krajšem času)
- strankarska koordinacija – sedeži v delovnih telesih se delijo proporcionalno, glede na volilni izid. V delovnih telesih se srečujejo strankarski strokovnjaki za posamezna področja
- pridobivanje pogajalskih koristi – strankarska pogajanja

KOALICIJA IN OPOZICIJA**OPOZICIJA:**

- definicija: opozicija je vsako tekmovalno ravnanje, ki je naperjeno zoper vladajočo oblast z namenom, da se na vladajočo oblast vpliva ali da se jo zruši.
- v politološkem smislu se pod pojmom opozicija razume samo parlamentarna opozicija
- vsaka opozicija ima 4 glavne funkcije:
  - kritika (najpomembnejša) - z njo opozicija v vladajoči poziciji odkriva napake. Ni važno ali so te napake dejanske ali namišljene
  - nadzor nad vlado
  - predlaganje alternativ – opozicija nasproti vladni politiki predstavi neko drugo politiko, ki mora biti dovolj prepoznavna.
  - predstavljanje vseh interesov, ki jih vladajoča politika zanemara (interesi manjšin, socialno šibkega sloja...)
- poznamo več vrst opozicije:
  - t.i. opozicija iz principa – se zavzema za odpravo družbeno ekonomskega ali političnega sistema, ob tem pa svoji naslednici ni pripravljena priznati pravic, ki jih sama uživa (fašistična stranka v Italiji)
  - klasična parlamentarna opozicija – sem spadajo vse politične stranke, ki niso v vladi (svoji naslednici je pripravljena priznati vse pravice, ki jih sama uživa)
  - konstruktivna opozicija – zanjo je značilno, da daje konstruktivne predloge, opozarja vlado na napake. Njen cilj ni zrušiti vlade.
  - destruktivna opozicija – edini cilj je prevzem oblasti ne glede na ceno
  - t.i. kompetitivni tip opozicije – predvsem tekmuje z vlado. Ustanavlja vlade v senci.
  - kooperativni tip opozicije – ne kritizira vlade, ampak z njo sodeluje (Stranka mladih Slovenije)

KOALICIJA:

- skupina političnih strank, ki se sestavi z namenom, da si pridobijo večino sedežev v parlamentu ali da se sestavi vlada.
- Več vrst koalicij:
  - zakonodajne koalicije
  - predvolilne koalicije
  - vladne koalicije (te nas zanimajo)
- Obstajajo 4 vrste vladnih koalicij:
  - večinska vladna koalicija – ima v parlamentu vsaj 50% in enega poslanca. Znotraj te koalicije sta še dva podtipa:
    - minimalna vladna koalicija – vključuje točno toliko strank, kot je še nujno za zagotovitev večine v parlamentu
    - prevelika koalicija – ima več kot 2/3 večino
  - manjšinska koalicijska vlada
    - Vsaka vlada, ki nadzoruje manj kot polovico sedežev v parlamentu. Lahko obstaja samo če je opozicija razdeljena (skregana).
  - velika koalicija
    - ki je sestavljena iz vseh ali velike večine parlamentarnih strank (oblikuje se ob izrednih razmerah: recimo v vojni). V Sloveniji smo jo imeli leta '94.
  - tehnična vlada (ne gre za koalicijo)
    - sestavljajo jo strokovnjaki (ki niso nujno člani strank) za posamezna področja
    - ponavadi se ustanovijo samo za neko krajše obdobje.

TEMELJNE ČLOVEKOVE PRAVICE

Možna vprašanja:

- varuh človekovih pravic
- razdelitev človekovih pravic

RAZDELITEV ČLOVEKOVIH PRAVIC NA 5 OSNOVNIH SKUPIN (upoštevaj to in ne tisto, ki je v knjigi):

- naravne pravice
  - so pravice, ki jih ima vsak posameznik že ob rojstvu
  - sem spadajo pravica do zasebnosti, življenja, varnosti, človeškega dostojanstva in poštenega sojenja.
  - gre za varstvo človekovih pravic pred posegi države in zlorabami oblasti
  - kršitev tega sklopa pravic je smrtna kazen (v Sloveniji smo jo odpravili 1990, zadnjič izvedena 1957)
  - gre za načelo, da je državnim organom prepovedano vse, kar jim ni izrecno dovoljeno

- državljanske oz. klasične človekove pravice
  - se je razvila v času ameriške in francoske revolucije
  - pravica do zbiranja in združevanja, do svobode vesti, do javnega izražanja, volilna pravica ...
  - v slovenski ustavi je to v členih 39 do vključno 44
  - naravne in državljanske človekove pravice imajo negativen status – v te pravice ne sme posegati ne država ne drug.
- ekonomske, socialne in kulturne pravice
  - so se razvile v 19. in 20. stoletju in imajo pozitiven status – pozitivne pravice (državi se nič ne prepoveduje, ampak se ji nekaj zapoveduje, nalaga neke obveznosti)
  - v ustavi od člena 49 do vključno 56
  - pravica do zdravstvenega varstva, socialne varnosti, dela...
- pravice narodnih manjšin in migrantov
- pravni in drugi mehanizmi za zaščito človekovih pravic
  - znotraj tega gre za 4 glavne mehanizme:
    - neodvisnost sodnikov pri njihovem delu (od člena 129 do 134)
    - varuh človekovih pravic oz. ombudsman
    - sodno varstvo človekovih pravic (primer: načelo retroaktivnosti – ne morejo vam soditi za nekaj kar tedaj ni bilo v zakonih)
    - mednarodno pravo in mednarodne pogodbe

VARUH ČLOVEKOVIH PRAVIC OZ. OMBUDSMAN

- institucija varuha človekovih pravic je nastala 1713 na Švedskem. Vse ostale države so to funkcijo začele uvajati šele v 20. stoletju. V Sloveniji se ombudsman pojavi šele z novo ustavo leta 1991
- slovenski ombudsman je parlamentarni tip ombudsmana, je individualni organ, ima 2 do 4 namestnike za posamezna področja dela. Voli ga državni zbor z 2/3 večino (namen te večine je čim širša podpora) za obdobje šestih let.
- za ombudsmana se zahteva slovensko državljanstvo in pravna izobrazba
- ombudsman in njegovi namestniki imajo poklicno imuniteto in ne tudi kazenske
- naloge:
  - glavna naloga ombudsmana je zastopanje posameznikov, ki so v sporu z državnimi organi
  - vsako leto je dolžan objaviti poročilo o stanju človekovih pravic v državi
  - nadzor nad delom državnih organov - mnenja, predlogi in kritike
- postopek pri ombudsmanu je brezplačen in zaupen. Lahko ga sproži vsakdo, ki meni, da so mu bile kršene človekove pravice.
- ombudsman bo vzel vašo vlogo v obravnavo samo v primeru, če ni anonimna, žaljiva in če so bila izčrpana vsa druga pravna sredstva.

DEMOKRACIJA ???

Formalni kriteriji:

- inkluzivno državljanstvo
- vladavina prava
- ločitev oblasti
- izvoljeni nosilci oblasti

Vse države v tranziciji se lahko ocenjujejo po vseh kriterijih. Oblike se nanašajo na postopke – procedure, kar je lepo razvidno na volitvah, volilnih procesih.

Substanca demokracije se nanaša na pogoje enakosti (iz tega vidika = skupnost enakih). Socializem → povdarja enakost. Demokratizacija kot proces razvijanja ali proces izgradnje demokracije poteka po dveh različnih, čeprav vzporednih poteh. Na 1. mestu je kolektivna izbira ustavnih oblik ali praks (volitve, sistem), po drugi stani pa gre za manj očitno rast demokratičnih skupnosti npr. z večjo vključenostjo oziroma širšo participacijo ljudi v političnih procesih. Lahko je bolj ali manj intenzivno, kar je odvisno zlasti od kvalitete predhodnih demokratičnih izkušenj (npr. kjer so bile parlamentarni, drugje predsedniške).

Ima 4 faze:

- uvodna (izgradnja nacionalne enotnosti)
- pripravljalna faza (oblikovanje tekmovalnih političnih alternativ)
- drugačna faza (nastajanje ustave) → relativno kratke faze

- privajalna faza (prehajanje demokracije v navado oz. konsolidacija demokratične oblike vladanja) → relativno daljše obdobje utrjevanja demokracije; polit. – kulturne ustanovitve novega sistema, na podlagi ponotranjenja demokratičnih vrednot in pravil igre s strani večne družbe. Več kot zgolj oblikovanje novih političnih institucij. Ukoreninjen sistem v družbi.

Strokovno (Linz): konsolidiran je tisti politični sistem, v katerem noben večji politični akter ne proučuje možnosti za alternativni, nedemokratični prevzem oblasti.

Ali je konsolidirana demokracija že stabilna demokracija? Politična stabilnost zahteva vsaj še 2 komponenti (poleg konsolidacije): inkluzivnost (sposobnost vključevanja ljudi) in učinkovitost.

Konsolidacija se kaže v sposobnosti novega demokratičnega političnega sistema, da razrešuje konflikte skozi legalne (zakonite) institucije.

Znotraj institucij – odsotnost političnega nasilja.

Konsolidacija je tista demokracija, kjer obstaja le majhna možnost za vrnitev v prejšnji totalitarni sistem.

Inkluzivnost je povezana s pojmi: odzivnost (responzivnost) sistema, odprtost sistema, mobilizacija za soglasje, legitimnost, učinkovitost (se nanaša na sposobnost in zmogljivost političnega sistema za reševanje problemov – za sprejemanje odločitev in za njihovo uresničevanje).

Predpostavka za politično učinkovitost – izdelana procedura in zaokrožen pravni sistem

USTAVA

Ustava – constitutio

So bile v rimskem pravu pretorjevi ukazi imenovani edikti, s katerimi je urejal vprašanja, ki so se nanašala na državne organe in njeno delovanje.

V antični Grčiji z njimi niso označevali pravnih aktov, ampak politično ureditev konkretnega polisa. V fevdalizmu je katoliška cerkev s tem označevala akte s katerimi je urejala sistem cerkvene organizacije in za njo je to prevzela še absolutna monarhija za monarhove predpise o organizaciji in načinu dela organov državnih oblasti.

V političnem boju za omejevanje absolutne oblasti in s širjenjem državljskih pravic v 18. stoletju se je razvila ideja konstitucionalizma, ki je vključevalo obstoj posebnega pravnega akta v pisani obliki, ki je urejal organe državnih oblasti in človekove pravice.

RAZLIČNA POJMOVANJA USTAVE – IZ RAZLIČNIH VIDIKOV:

□ socialni vidik:

- ni samo pravni dokument, ampak zbir stvarnih družbenih odnosov in okoliščin
- Clasalle: spis o tem, kaj je ustava: »ustava je odnos oz. razmerje sil v neki družbi
- Weimarska ustava - _____

□ pravni vidik:

- s formalno pravnega vidika je ustava najvišji pravni akt, ki opredeljuje načela organizacije državne oblasti ter osnovne pravice državljanov. Vsi drugi akti morajo biti v skladu z ustavo.
- v materialnem pomenu
  - določen glede na materijo norm, ki imajo ustavni pomen, ne glede na njihovo pravno obliko. Vsaka država ima zbir temeljnih pravil, ki ne glede na pravno obliko urejajo posamezno družbeno in državno ureditev. Ta pravila so lahko v enotnem pisanem pravnem aktu ali pa v več različnih pravnih aktih; prav tako so lahko pisana ali nepisana.
- v formalnem pomenu
  - povezan z nastajanjem meščanske države in prvimi sodobnimi pisanimi ustavami iz konca 18. stoletja – ustave ameriških kolonij in francoska ustava

□ politični vidik:

- ustava je zbir pravil, s katerimi se omejuje državno oblast in njene pristojnosti poseganja v določene svobodne procese družbe in sfero političnih pravic državljanov. Torej načelo omejitve in institucionaliziranja politike

□ filozofski vidik:

- Aristotel: »Ustava je osnovni red stvari v družbi.«
- Hegel: »Ustava je izraz najvišje volje oziroma vrhovne oblasti.«

Tvorci sodobne ustavnosti so zahtevali, da morajo biti novi državni odnosi urejeni v posebnem aktu, sprejetem po posebnem postopku in slovesno razglašeni kot temeljni zakon države z zagotovili, da se ne bo prehitro in prelahko spreminjal.

Temeljne značilnosti ustave v formalnem smislu so:

1. pisana oblika ustave (preglednost, dostopnost ...)
2. kodifikacija ustavnih norm (uzakonjenje)

3. največja pravna veljava ustavnih norm

VRSTE USTAV

I. delitev – pisane in nepisane _____

- ustavna pravila
  - posamezni zgodovinski dokumenti (Magna Charta Libertatum - 1215), Petition of Rights, Bill of Rights
  - zakoni parlamenta (ureja vprašanja), sprejemajo se enako kot vsi ostali zakoni
  - sodne odločitve (case law) – določa se smisel in meje zakonov sprejetih v ustavni materiji ali zgodovinskih dokumentih. Anglosaksonsko pravo.
  - načela in pravila common law-a – nastala na podlagi običajev, določenih s strani sodišč. Niso bila predmet zakonske regulacije. Npr. pristojnosti krone, svoboda govora ...
- ustavne konvencije
  - navade
  - tradicije
  - običaji
  - praksa
  - urejajo velik del vsakdanjih najpomembnejših aktivnosti najvišjih organov državnih oblasti; določajo pooblastila in medsebojne odnose.

II. delitev – kodificirane in nekodificirane:

- kodificirana: enovita – sestavljena iz enega samega pisanega akta, v katerem so najpomembnejša pravila. Ni nujno da se imenujejo ustava – v Nemčiji »osnovni zakon«.
- nekodificirana – pravila v več aktih in vse skupaj šteje za ustavo (Izrael, VB...)

III. delitev - glede na postopek spreminjanja in modificiranja ločimo:

- toge (trdne)
- gibke (fluidne)

IV. delitev - tradicionalne razvrstitve:

oktroirana (vsiljena ustava – enostranski akt, ki ga sprejme monarh na prehodu iz absolutne v ustavno monarhijo)

- ustavni pakti so rezultat sodelovanja predstavniškega telesa in monarha (sprejme jo predstavniško telo, monarh jo pa potrdi – Vidovdanska ustava)
- ljudske ustave – samostojno jih sprejema predstavniško telo ali ljudstvo neposredno na referendumu (gre za republikansko obliko vladavine).

Novejše razvrstitve ustav – glede na skladnost političnih stvarnosti z ustavnimi normami lahko ustave razvrstimo na:

- normativne ustave, ki se v družbeni praksi uresničujejo, politična realnost pa je v skladu z ustavnimi normami
- nominalne ustave, ki sicer formalno zavezujejo, v praksi pa se ne uporabljajo (so torej navidezne oz. deklarativne ustave)
- semantične ustave, ki se v praksi uresničujejo, vendar preprečujejo in ovirajo potrebne spremembe politične oblasti.

SLOVENSKA USTAVA

Ustava je izhodiščni in temeljni pravni akt v določeni pravno urejeni skupnosti. Izhodiščni pravni akt je zato, ker določa kdo naj bo v državi zakonodajni organ in s tem omogoča, da prvi red sploh lahko deluje. Temeljni prvi akt pa je zaradi tega, ker ureja tista družbena razmerja, ki imajo ustavni pomen.

Ustava je tudi hierarhično najvišji pravni akt s katerim morajo biti tako vsebinsko kot oblikovno v skladu vsi drugi pravni akti v državi.

Ustava Republike Slovenije, ki je bila sprejeta 23. 12. 1991 je po svoji zasnovi moderna ustava, ki se osredotoča zlasti na klasično vsebino ustave. V tej zasnovi se radikalno razlikuje od prejšnjih slovenskih in jugoslovanskih socialističnih ustav (leta '53, '63...), ki so bile tudi temeljne družbene listine oz. temeljne listine samoupravljanja in so podrobno urejala tudi družbeno ekonomska razmerja, položaj in vlogo delovnega človeka... Te ustave so bile programsko zasnovane. So bile med najdaljšimi na svetu, ker so urejale vse vprašanja (daljša je bila samo Indijska).

Nova slovenska ustava skoraj nima programskih določil. Programske norme so prisotne v poglavju o temeljnih gospodarskih in socialnih razmerjih.

Klasična vsebina ustave je v slovenski ustavi zapisana v **treh problemskih sklopih**:

1. Splošna določila, ki opredeljujejo obliko slovenske države. Slovenija je opredeljena kot republika (s tem je opredeljena oblika vladavine) s parlamentarnim sistemom (s tem je opredeljena oblika državne oblasti), kot demokratična država v kateri ima oblast ljudstvo (s tem je opredeljena oblika političnega sistema), kot nadaljne ozemeljsko enotna in nedeljiva država (s tem je opredeljena unitarna oblika državne oblike), ter kot pravna in socialna država (s tem je opredeljena pravna kakovost države).
2. Drugi sklop zajema seznam temeljnih pravic in svoboščin, ki v celoti ustreza mednarodnim standardom in modernim ustavam. Na nekaterih mestih je mogoče celo preobsežen – v zvezi s pravicami o kazenskem postopku (določene stvari bi bile lahko urejene na zakonski ravni).
3. Tretji sklop ustavnih določil pa se nanaša na državno ureditev in vanj sodijo pravila o organizaciji osrednjih državnih organov, o njihovih pristojnostih in razmerjih med njimi. Pri opredelitvi osrednjih državnih organov, pa je slovenska ustava zelo skopa (jedrnata) – manjkajo nekatere stvari, ki urejajo njihovo pristojnost. V ustavi ni posebnih določil o dejavnostih državnega zbora in vlade ter o splošnih pravnih aktih, ki so v domeni vlade.

Ustava v številnih primerih (recimo tudi pri opredelitvi volitev) napotuje na zakon. Še zlasti očitno je to pri človekovih pravicah. Glede na vse skupaj je slovenska ustava je predvsem izhodiščni pravni akt, ki nalaga, da ustavno materijo ureja navadni zakon. Ni pa tudi temeljni pravni akt, ki bi bil zakonom vsebinsko nadrejen in bi navajal vsaj okvirna merila, ki naj jih zakonodajalec pravno izpelje.

Nova slovenska ustava odmerja posebej pomembno mesto temeljnim pravicam in svoboščinam. V prejšnjih ustavah (jugoslovanskih in slovenskih) so bile temeljne pravice utopljene v podrobno izdelano vizijo samoupravno organizirane družbe in države oz. temeljne pravice so bile zamišljene kot sestavina vseobsegajočega (totalitarnega) samoupravnega sistema. Temeljne pravice niso bile izhodišče sistema, pač pa le njegov člen, ki mu je vnaprej odmerjeno do kod in kje sme biti dejaven. Samoupravni sistem je sprejemal tezo o pluralizmu samoupravnih interesov (posameznikov ali skupnosti) ni pa bil pripravljen da ta pluralizem tudi ustrezno pravno in politično institucionalizira. K temu mehanizmu ki bi omogočal udejanjanje pluralizma sodijo politične stranke, sistem zavor in ravnotežij (oz. delitev oblasti) in mehanizem pravne države. Slovenska ustava ('91) pa ta pravno institucionalni mehanizem sprejema in ga vgrajuje v svojo državno ureditev. Nova ureditev temelji na ekonomskem in političnem pluralizmu, ki je neločljivo povezan z načelom delitve oblasti. Temeljno izhodišče ustave je, da izhaja iz načela enakosti pred zakonom in z njim povezanega enakega varstva pravic. Pomankljivosti: programska narava (zagotavljanje dela...) in prevelika vezanost na zakone.

POLITIČNE DOKTRINE V USTAVI REPUBLIKE SLOVENIJE

Ustava RS temelji na liberano demokratičnih načelih, na pluralizmu, socializmu in na korporativizmu. Liberalne komponente v slovenski ustavi so: pravica do zasebne lastnine in dedovanja, načelo delitve oblasti, svobodna gospodarska pobuda in ločitev cerkve od države.

Parlamentarizem je delitev oblasti nadomestil z delitvijo funkcij med izvršne, zakonodajne in sodne organe. Razliko med delitvijo oblasti in delitvijo funkcij vzpostavlja obstoj ali ne obstoj samostojne legitimacijske osnove posamezne oblasti. Če imajo posamezne oblasti skupno legitimacijsko bazo, ki jo v parlamentarizmu predstavljajo volitve v parlament tedaj gre lahko samo za delitev funkcij. Če pa imajo svoje medseboj neodvisne in hierarhično neposredovane legitimacijske baze, tedaj gre za delitev oblasti. V ustavi RS imata zakonodajna oblast in del izvršne oblasti (to je predsednik države) lastno legitimacijsko bazo (neposredne volitve), med tem ko je del izvršne oblasti (to je vlada) nima. V nasprotju z načelom delitve oblasti je vlada izpeljana iz zakonodajne oblasti, zato ne more biti povsem samostojna veja oblasti v odnosu do zakonodajne veje. Druga pomembna omejitev izvršne oblasti (to je predsednika republike) pa so po ustavi obvezni strankarski dogovori glede odločitve o predlogu za mandatarja vlade. Operativni del izvršne oblasti je v rokah zakonodajalne oblasti oz. zakonodajna oblast svoje izvršilne funkcije delegira na vlado. Sklep: ustava torej ne vpeljuje stroge delitve oblasti, kot jo obljublja v odločbah (3. člen). Prav tako ne vzpostavlja čistega parlamentarnega sistema, saj ima predsednik republike lastno legitimacijsko bazo v neposrednih volitvah in lahko razpusti državni zbor.

Pri predlaganju sodnikov je predsednik države samostojen in ni zavezan pogovorom strank ali poslanskih skupin. Prav tako državni zbor voli sodnike samostojno. S takšnim načinom volitev je izoblikovana posebna legitimacijska baza, ki jo tvori aktivno soglasje zakonodajne oblasti in dela izvršne oblasti (to je predsednika republike). Samostojnost te veje ustava konstituira tudi z devetletnim mandatom in možnostjo odpoklica. Moč te veje oblasti se kaže tudi v možnosti razveljavitve zakona (ustavno sodišče) po lastni presoji. V čistem parlamentarnem sistemu ustavno sodišče samo predlaga ukinitve zakona parlamentu in prav tako parlament voli predsednika republike. Torej nimamo čistega parlamentarneg sistema niti delitve oblasti.

Demokratičnost - oblast ima v rokah ljudstvo. Državljanke in državljani jo izvršujejo - neposredno (referendum...) ali pa z volitvami.

Socializem - elementi socializma so v glavnem posredovani (ni besede socializem ampak po duhu) - opredelitev Slovenije kot socialne države, varstvo dela in možnost zaposlovanja, primerno stanovanje, delavsko soodločanje, pravica do stavke... In sem spadajo tudi pravica do zdravstvenega in socialnega zavarovanja, pravice invalidov.

Pluralizem - elementi pluralizma so bolj prikriti, najdemo pa jih lahko v členu, ki opredeljuje pravico do zbiranja in združevanja kjer v zadnji alineji nastopajo kot ustavna kategorija tudi politične stranke. In sicer poklicni pripadniki obrambnih sil in policije ne morejo biti člani političnih strank.

Korporativizem - elemente korporativizma najdemo pri državnem svetu. Državni svet sestavljajo nosilci socialnih, gospodarskih, poklicnih in lokalnih interesov (= predstavniki delodajalcev, obrtnikov, kmetov...). To je interesno in ne politično predstavništvo = funkcionalno predstavništvo. Državni svet ima predvsem posvetovalno naravo, možnost zakonodajne pobude in pa negativno zakonodajno moč, ki jo lahko udejanja z oviranjem sprejemanja zakonov (t.i. suspenzivni veto = odločilni veto).

SUVERENOST

Možna vprašanja: pojem in oblike suverenosti, razvoj suverenosti.

Izpeljena iz latinske besede *supperanus* (najvišji). Uporablja se za označitev lastnosti določenega subjekta kot vrhovnega, najvišjega na svojem področju. To pomeni, da je subjekt s takšno lastnostjo neodvisen od drugih subjektov, medtem ko so ti v odnosu do njega nižji (odvisni). Najširša uporaba je vezana na državno oblast. S tega zornega kota je suverenost najvišja, neomejena in neodvisna oblast.

POZNAMO VEČ VRST SUVERENOSTI:

☐ državna suverenost

- lastnost državne oblasti kot najmočnejše in najvišje sile v posamezni družbi. Državna suverenost je izraz dejstva, da država monopolno razpolaga s sredstvi fizičnega prisiljevanja.
- Delimo jo na:
  - notranjo suverenost
    - ⇒ ima jo država kot vrhovna na svojem ozemlju, kot samostojna, izvorna, enotna, vseobsežna organizacija, ki s svojo močjo podreja vse, kar se nahaja njenem ozemlju. Pomeni, da ima država (vlada, predsednik, parlament) prevlado nad vsemi drugimi oblastmi na tem ozemlju, čeprav je omejena s sistemom vrednost in zakonov zahodnega sveta.
  - zunanjo suverenost
    - ⇒ jo ima država takrat, ko jo prizna mednarodna skupnost, ko ima svojo ozemeljsko celovitost, kot neodvisen subjekt mednarodnega prava in vodi politiko za katero se opredeljuje brez prisile drugih držav ali njihovih zvez. Zunanja suverenost torej pomeni neodvisnost od zunanje oblasti.

☐ nacionalna suverenost

- označuje suverenost naroda kot posebne družbene skupnosti, ki se oblikuje na strnjemem ozemlju ter jo povezujejo skupni jezik, narodna zavest in druge zgodovinske in kulturne sorodnosti. Izraža pa se v pravici vsakega naroda do samoodločbe vključno z odcepitvijo. Ustava RS opredeljuje nacionalno suverenost slovenskega naroda najprej v preambuli (= uvod) ustave, kot eno od izhodišč za sprejem ustave, potem pa še v noormativnem delu ustave, kjer v 3. členu piše, da je Slovenija država vseh svojih državljanek in državljanov, ki temelji na trajni in neodtujljivi pravici slovenskega naroda do samoodločbe. Pravica do samoodločbe je nadustavna pravica, ki je z ustavo sploh ni potrebno predpisovati. Ustavodajalec je s ponovitvijo neodtujljive, nedeljive, neprenosljive in trajne pravice do samoodločbe želel to načelo še posebej poudariti, očitno zaradi negativnih izkušenj s tako imenovano jugoslovansko oz. srbsko interpretacijo te pravice (po njihovi interpretaciji smo leta 43 to pravico že uporabili za vključitev v Jugoslavijo)

☐ ljudska suverenost

- je ideološko načelo, ki označuje ljudstvo kot nosilca suverene oblasti v posamezni družbeni skupnosti. S tem načelom se izraža zamisel, da vsa oblast v državi izhaja iz ljudstva in pripada ljudstvu, ter da nosilci oblasti delujejo kot predstavniki ljudstva. Na tej zamisli je zgrajen model demokratične političnega sistema. Ljudska suverenost je torej moderni način ideologizacije državne oblasti, ki poskuša v kar največji meri doseči soglasje prebivalstva. Ljudska suverenost naj bi bila torej istovetna z demokracijo.

SESTAVA (OZ. STUKTURA) SUVERENOST:

- ☐ nosilec oz. subjekt suverenosti (v modernih državah je to narod)

- suvereni organ, katerega dolžnost je, da izraža voljo subjekta – nosilca suverenosti (v modernih državah je to parlament)
- predstavnik suverenosti – država mora biti poosebljena v določeni osebi, ki je simbol njene enotnosti in ta oseba je predstavnik suverenosti (v modernih državah je to šef države).

ZGODOVINSKI PREGLED SUVERENOSTI

Prvi elementi teorije o suverenosti so se pojavili v 3. tisočletju p.n.št. v starem Egiptu in sicer kot sestavni del razlage o socialni piramidi. Na vrhu hierarhične lestvice se nahaja bog, pod njim je faraon, sledijo svečeniki, poljedelci in sužnji. V okviru antične grške misli je Platon določil filozofe za nosilce državne oblasti, kasneje je pa to funkcijo pripisal zakonom. V srednjem veku je potekal boj za prevlado med cerkvijo in državo. Obstajali so legisti (pristaši suverenosti države) in kanonisti (pobudniki suverenosti cerkve). V fevdalni državi niso razvijali teorije o suverenosti državne oblasti. Vsak nosilec oblasti je na to mesto postavljen od boga. Monarh je božji pooblaščenec na zemlji, ki lahko stori vse in njegova volja je zakon za njegove podanike. V okviru cerkvene teorije se je dokaj zgodaj razvila demokratična varianta posredne božanske pravice, po kateri sicer vsa oblast izhaja iz boga, vendar pa sta oblika in način izvrševanja ljudska (torej ne božanska – bog ne določa nosilcev oblasti, ampak to storijo ljudje sami). Oblast torej pripada s posredovanjem božanske volje ljudstvu, ki njeno izvrševanje zaupa posamezniku ali skupini ljudi. To zamisel je prvi oblikoval Tomaž Akvinski (to koncepcijo še danes zastopa katoliška cerkev).

Prvo teorijo o suverenosti je podal Jean Bodin (je prvi predstavnik modernosti). Njegova teorija je imela izrazito politični cilj, saj je podpirala prizadevanja monarhične politične centralizacije (je nasproti cerkvi, kot tudi proti fevdalni razcepljenosti). Napisal je delo z naslovom Šest knjig o republiki. Suverenost je opredelil kot najvišjo absolutno in trajno oblast, ki ima naslednje možnosti:

- predpostavlja možnost popolnoma svobodnega in neomejenega sprejemanja zakonov za vse in vsakogar
- suverenost je možnost odločanja o vojni in miru
- suverenost zajema tudi izključno možnost imenovanja častnikov, dajanja pomilostitev in razpisovanja davkov.

Na ta način je Bodin na pozitiven način opredelil vsebino suverenosti. Nosilec suverenosti pa ni samo monarh kot posameznik, pač pa tudi narod v celoti ali pa manjšina znotraj naroda. Kot oblike vladavine pozna: monarhijo, ljudsko državo in aristokracijo. Izrecno pa je zavračal vsako obliko vladavine, ki bi izhajala iz mešanja teh treh oblik.

Nasprotniki absolutne monarhije pa so razvijali idejo o ljudski suverenosti in sistematično jo je prvi razvil Althusius (med drugim je bil tudi začetnik teorije o federalizmu). Izhaja iz teze, da ljudstvo izvaja suvereno oblast, z ljudstvom pa razume stanove, ne pa ljudskih množic. Ljudstvo izvajanje suverenosti s pogodbo ali dogovorom prenese na vladarja, še naprej pa zadrži suvereno oblast saj ima pravico zamenjati vladarja, če ta ne spoštuje njegovih suverenih pravic. Suverenost pripada samo ljudstvu v celoti, ne pa kralju ali plemstvu. Ljudska suverenost je nedeljiva, vendar pa je ljudstvo samo ne more izvrševati pač pa v njegovem imenu *efori* (grško; nadzornik) t.j. stanovska skupščina in z njene strani izvoljeni organi. S tem je postavil okvir predstavniške politične demokracije.

V 16. in 17. stoletju je šola naravnega prava razglasila ljudstvo za suverena, vendar pa je smatrala, da se ljudstvo lahko odreče tej suverenosti v prid ene ali več oseb in je torej štela suverenost za odtujljivo in prenosljivo.

Ljudsko suverenost pa je izoblikoval Jean Jeack Rousseau. Suverenost ne pripada nobenemu posamezniku ali telesu, subjekt suverenosti je samo ljudstvo. Ljudska suverenost prihaja do izraza skozi občo voljo pri oblikovanju katere mora sodelovati vsak državljan. Rousseau je razlikoval med občo voljo, ki je vedno usmerjena v skupni interes od volje vseh, ki je zgolj seštevek posameznih volj. V delu Družbena pogodba je opredelil ljudsko suverenost kot neodtujljivo (ljudstvo se je ne more odreči), neprenosljivo (ljudstvo je ne more prenesti na koga drugega), kot nedeljivo, kot nepredstavljivo (obča volja ne more biti predstavljena niti dekla), kot nezastarljivo (trajno). Ker je zakon izraz obče volje ljudstvo ne more biti predstavljeno v zakonodajni funkciji in zato mora ljudstvo v celoti samo sprejemati zakone, ker so izraz obče volje iz bistvo ljudske suverenosti. Rousseau torej zastopa izvorno idejo popolne neposredne demokracije v zakonodaji. Člani parlamenta lahko kot ljudski pooblaščenec dajejo le pobudo in oblikujejo predloge zakonov, ki jih nato sprejme ali zavrne ljudstvo neposredno (to je možno le v majhni državi in pri enostavnih zakonih). Kasneje je odstopil od teh stališč in dopustil tudi možnost predstavniške demokracije (sprevidel je da prejšnje ideje ne morajo delovati) vendar pod določenimi pogoji:

- centralni položaj ljudske skupščine
- splošna volilna pravica
- pogoste volitve
- prepoved ponovne izvolitve
- dajanje navodil poslancem

Na podlagi različne razlage Rousseaujeve teorije o ljudski suverenosti, se je razvilo dvoje pojmovanj o nosilcih ljudske suverenosti. Po prvem razumevanju t.i. deljene suverenosti je suverenost razdeljena med posamezniki, ki sestavljajo ljudstvo zato je vsak od njih nosilec enega dela suverenosti (zavzema se za uporabo neposredne demokracije). Drugo razumevanje

t.i. nedeljene suverenosti, pa predpostavlja, da suverenost ne pripada posameznikom ampak nedeljivo kot ljudstvu v celoti, ljudstvo pa ne more izvajati svoje suverenosti neposredno temveč po svojih predstavnikih. Po tej interpretaciji (slednji) obstaja šele od trenutka, ko jo ustvari njegovo predstavništvo.

POLITIČNO PREDSTAVNIŠTVO

je koncept, ki sproža več sporov na ravni praktične politike kot pa na ravni filozofije oz. teorije. Obstajajo vsaj 3 vrste sporov o predstavništvu v parlamentarnih demokracijah.

1. spor - o tem kdo bi moral biti predstavljen. Ali naj bo to del države ali gospodaski interes ali naj bodo to družbeni razredi, kdo naj ima volilno pravico glede na lastninski cenzus, spolni cenzus...
2. spor – kako bi morali biti predstavniki izbrani. Ali naj bodo imenovani ali pa izvoljeni. Če so člani izvoljeni, kako naj bodo izvoljeni. Ali naj bo to absolutno večinski, relativno večinski, kakršna oblika proporcionalnega...
3. spor – o tem kako bi morali izvoljeni predstavniki ravnati. Ali naj delujejo po navodilih svoje volilne baze ali pa neodvisno od želja baze, s tem da so zavezani javnim ali skupnim interesom.

Prva dva spora se lahko reši tako, da daš volilno pravico vsem in da se voli in ne imenujejo, tretji je pa nerešljiv.

VRSTE PREDSTAVNIŠTVA

Obstajajo vsaj 4 glavne uporabe pojma predstavništva, ki ustrezajo 4 glavnim vrstam (ali tipom) predstavništva. Prve 3 imajo tako politično kot nepolitično konotacijo, med tem, ko ima 4. samo politično konotacijo oz. uporabo.

Vrste:

delegirano predstavništvo

- nastane pri uporabi pojma predstavništvo za opis osebe, ki ji je priznana dolžnost obrambe ali pospeševanja interesov, ki jih je opredelil njen pooblastitelj. Predstavniki v tem smislu so – trgovski zastopnik, veleposlanik oz. ambasador, odvetnik imenovan za obrambo interesov klienta.
- predstavnik ne deluje nujno natančno tako kot bi pooblastitelj sam, vendar pa je v vseh primerih funkcija tovrstnega predstavništva doseči določene cilje, ki jih je postavil pooblastitelj in obseg uresničitve teh ciljev je kriterij uspešnosti tega predstavništva.
- V modernih političnih sistemih je ta vrsta predstavništva značilna za skupine pritiska – lobiste.

mikrokozmično predstavništvo

- nanaša se na fizične podobnosti med predstavniki in predstavljenimi.
- izražen je v pojmu »predstavniški vzorec« – to je vzorec relevantne populacije izbrane s statističnimi metodami, tako da se glavne značilnosti prebivalstva odražajo v vzorcu.
- uporablja pa se tudi za označitev osebe, ki je v nekem smislu tipična za širši razred ali vrsto oseb, ki jim pripada
- če naj bo predstavniško telo idealno oblikovano v tem smislu, potem mora predstavljati mikrokozmos širše družbe – ta pa vedno tudi ni smotno

simbolično predstavništvo

- v tem primeru je nek predmet ali znak, simbol, opisan kot reprezentativen za širšo ali bolj abstraktno celoto na simboličen način (zvezde in črte na ameriški zastavi). Osebe, ki so simbolični predstavniki: angleška kraljica.
- ta uporaba niti ni tako splošna niti tako splošni kot prvi dve, vendar pa ima pomembno vlogo pri politični mobilizaciji.

Te tri uporabe pojma predstavništvo so nepolitične po izvoru, čeprav pogosto uporabljene v političnih situacijah.

Nobena od teh, pa ne »pokriva« ustrezno položaja izvoljenih članov parlamentov v moderni demokratični državi. Zakaj ne? Ker člani parlamenta niso delegati volilnega telesa. Ne obstaja mehanizem, da bi volilno telo lahko formuliralo navodila in jih dajalo članom, prav tako je volilno telo v normalni situaciji razcepljeno glede interesov, vrednot in mnenja o politikah. Za člane parlamenta tudi ni mogoče reči, da so mikrokozmični predstavniki ali volilnega telesa, ali prebivalstva kot celote. Hkrati pa so člani parlamenta več kot zgolj simbolični predstavniki

Politično uporabo pojma predstavništva ni mogoče zožiti na katerokoli drugo uporabo pojma ali njihovo kombinacijo. Člani parlamenta so predstavniki zato, ker so izbrani po posebnem postopku volitev, ki jim omogoča, da lahko zasedejo ta položaj. Predstavništvo je torej v bistvu (o tem je pisal Hobbs) proces avtorizacije oz. pooblaščenja. Člani parlamenta ostanejo legalni predstavniki vse dokler ne odstopijo, umrejo ali so poraženi na volitvah, ne glede na to kako ravnajo v parlamentu. Sodobni politični predstavniki imajo torej svobodni oz. reprezentativni mandat in torej niso odvisni, vsaj v pravnem smislu ne, od navodil volilne baze. V praksi (oz. v političnem smislu), pa izvoljeni predstavniki dajejo določeno pozornost interesom in vrednotam volilnega telesa.

Nasprotje od reprezentativnega mandata pa je imperativni oz. vezani mandat, kjer pa je poslanec strogo vezan na navodila volilnega telesa.

Slovenska ustava iz '91 leta je uvedla sistem političnega predstavnštva, ki temelji na načelu ljudske suverenosti in s tem vpeljala tudi reprezentativni poslanski mandat. To je razvidno iz posebnega člena ustave, ki govori o »poslanci so predstavniki vsega ljudstva in niso vezani na kakršna koli navodila«. Predhodni sistem, socializem, je poznal delegatni sistem. Slovenska ustava je torej izrecno prepovedala pravno (ne pa politično) vezanost poslancev na navodila, kar posredno vključuje tudi ustavno prepoved odpoklica poslancev, kot enega od elementov vezanega ali imperativnega mandata. V praksi poslanca politično zavezujejo, ne le politična stranka, pač pa tudi volilci. Vezanost na volilce sicer ni pravna in zato ne pozna sankcije v obliki odpoklica, ampak politična, kjer sankcijo predstavlja neizvolitev na prihodnjih volitvah.

Posebnosti, ki se tičejo mandata predstavnikov narodnih skupnosti v državnem zboru in članov državnega sveta:

- v državnem zboru imamo po enega poslanca madžarske in italijanske narodne skupnosti. Ustava zanju izrecno ne predvideva drugačnega mandata, kot ga ima ostalih 88 poslancev, torej reprezentativni mandat. Ker pa sta voljena na drugačen način (znotraj svoje skupnosti po večinskem principu), ter s strani samo predstavnikov narodnih skupnosti in ker ustava predvideva, da zakoni ali drugi akti, ki zadevajo uresničevanje položaja narodnih skupnosti, ne morejo biti sprejeti brez soglasja predstavnikov narodnih skupnosti (to se imenuje absolutni veto), lahko sklepamo, da vsebuje njun mandat tudi elemente imperativnega ali vezanega mandata, ki pa niso formalno-pravno določeni.
- ustava glede mandata državnega sveta ne določa ničesar. Ker pa je državni svet interesno (ali funkcionalno) in ne splošno politično predstavništvo, lahko ugotovimo, da je njihov mandat v veliki meri dejansko imperativen (so zastopniki interesov posameznih skupin). Tudi določba poslovnik državnega sveta pravi, da so svetniki dolžni na zahtevo interesnih organizacij (posameznih združenj) in lokalnih skupnosti, ki predstavljajo njihova volilna telesa, le te obveščati o svojem delu ter vlagati pobude in predloge na njihovo zahtevo. Vendar tudi zanje velja, da vezanost na elektorska (volilna) telesa ni pravno predpisana, torej je lahko le politična.

VRSTE VLAD V PARLAMENTARNEM SISTEMU

Poznamo vsaj 4 možne vrste vlad odvisno od razmerja strank v parlamentu:

- večinska vlada**
  - če na volitvah ena stranka osvoji večino mest v parlamentu, dobi mandat za sestavo vlade voditelj te stranke, ki vlado sestavi izključno iz predstavnikov svoje stranke.
- koalicijska vlada**
  - če na volitvah nobena stranka ne dobi večine v parlamentu, potem lahko parlamentarno večino tvori le zveza oz. koalicijska več strank. Oblikovati je potrebno koalicijsko vlado. Po nepisanih ustavnih običajih, dobi mandat za sestavo takšne vlade, voditelj stranke relativne večine. Če temu ne uspe pridobiti k sodelovanju zadostnega števila manjših strank, ki bi skupaj tvorile večino, mora v tem primeru vrniti mandat šefu države, ta pa išče novega mandatarja, ki bi bil sposoben okrog sebe zbrati ustrezno parlamentarno večino. Ta novi mandatar je lahko voditelj kakšne od manjših strank, lahko pa tudi kakšna druga osebnost iz stranke relativne večine, če je bolj sprejemljiva za koalicijske partnerje.
- tehnična vlada**
  - če po več poizkusih (ki so navedeni v prejšnji alineji) nobenemu mandatarju ne uspe oblikovati vlade, lahko pred razpustitvijo parlamenta in razpisom novih volitev, šef države poizkusi še z oblikovanjem nestransarske ali nepolitične vlade.
  - v 19. stoletju je bil za tako vlado v rabi izraz uradniška vlada, kasneje izraz tehnokratska vlada, danes pa prevladuje uporaba izraza tehnična vlada. Za mandatarja se poišče ustrezna nestransarska osebnost, ki izbere vladno ekipo in če je bil izbor res nevtralen, obstaja verjetnost, da bo parlament takšni vladi izglasoval zaupnico. Takšne nestransarske vlade so danes redkejši pojav in so praviloma prehodnega značaja oz. začasna rešitev dokler se politične strasti v parlamentu ne pomirijo.
- manjšinska vlada**
  - se oblikuje tako, da zmaga predlog kandidata za mandatarja, ki ima več zagovornikov, neodločeni oz. vzdržani pa na izid glasovanja ne uplivajo. Predlog je sprejet, če je več glasov za kot proti, ne glede na število vzdržanih glasov.

POLITIČNA ODGOVORNOST VLADE

Ima 4 oblike:

- konstruktivna nezaupnica vladi**
  - povzeto po nemškem modelu
  - državni zbor lahko izglasuje nezaupnico vladi samo tako, da na predlog najmanj desetih poslancev z večino glasov vseh poslancev (46 glasov)

- konstruktivnost je torej v tem, da nimamo nikdar stanja brez vlade.
- **zaupnica vladi na njeno zahtevo**
  - če vlada v parlamentu izgubi večinsko podporo, nova večina pa ni notranje homogena in zato nove vlade ni sposobna oblikovati, potem ima predsednik vlade možnost, da z zahtevo po izglasovanju zaupnice vladi izsili podporo parlamenta. V nasprotnem primeru pa pride do razpustitve parlamenta in novih volitev.
- **interpelacija**
  - najmanj 10 poslancev lahko vložijo v državnem zboru interpelacijo o delu vlade ali pa posameznega ministra. Interpelacija je v bistvu močnejše sredstvo pritiska na vlado, kot so poslanska vprašanja. Pri poslanskih vprašanjih ni razprave in sklepanja. Pri interpelaciji pa vlada mora odgovoriti, parlament pa o tem razpravlja in sklepa (glasuje).
- **impeachment**
  - po ameriškem modelu
  - pomeni javna ali ustavna obtožba. Predsednika vlade ali ministre (velja tudi za predsednika države) lahko državni zbor pred ustavnim sodiščem obtoži kršitve ustave in zakonov storjene pri opravljanju njihovih funkcij.

VOLILNI SISTEM

Volitve so v sodobnem poimenovanju demokracije eden najpomembnejših izrazov ljudske suverenosti in nujen pogoj za demokratično oblikovanje najpomembnejših državnih organov, zlasti predstavniškega telesa.

Volitve omogočajo volilcem neposreden vpliv na sestavo parlamenta, s tem pa tudi vpliv na odločitve, ki jih ta sprejema.

Volitve dajejo legitimnost izvajanju oblasti.

Volilni sistem je skup pravilnih pravil, ki urejajo volitve ali pa skup volilnih načel ter sredstev za njihovo uresničevanje. Volilni sistem torej obsega predpise o volilni pravici, organizaciji volitev, postopku in tehniki volitev, o razdelitvi ... Volilni sistem v ožjem smislu pa pomeni samo sistem razdelitve mandatov (razdelitve sedežev v parlamentu glede na število glasov dobljenih na volitvah).

Najpomembnejši element volilnega sistema je volilna pravica, ki je ena temeljnih političnih pravic in od katere je v veliki meri odvisen značaj volilnega sistema in političnega sistema. Predpisi o volilni pravici določajo krog oseb, ki imajo pravico voliti v predstavniška telesa in krog oseb, ki imajo pravico, da so izvoljene za člane teh teles.

Nadaljni element volilnega sistema tvorijo odločbe o organizaciji volitev, volilnem postopku in volilni tehniki. Z njimi se uresničujejo volilna načela ter urejajo vprašanja v zvezi z organi, ki vodijo volitve, evidentiranjem volilne pravice, volilnimi enotami in z njimi so predpisana dejanja, ki jih morajo opraviti udeleženci volitev. Pomemben element volilnega sistema je tudi varstvo volilne pravice, ki omogoča volilcem svobodno in nemoteno izvrševanje volilne pravice.

Vsebinsko volilnega sistema določajo volilna načela in to so splošna, enaka in neposredna volilna pravica, ter tajnost glasovanja:

- **splošna volilna pravica:**
  - je pravica vsakega državljana, da voli ne glede na razredno, narodnostno, rasno, ekonomsko ali drugo pripadnost. Iz te pravice pa so izključeni tisti, ki zaradi duševne bolezni ali pa mladosti ne morejo glasovati.
  - volilno pravico ima samo državljan ne pa tujec, ne glede na to ali in kako dolgo živi v državi. Državljanstvo pomeni posebno vez s posebnimi pravicami in obveznostmi.
  - na začetku razvoja sodobne demokracije je bila volilna pravica omejena na razmeroma ozek krog ljudi, ki so izpolnjevali posebne pogoje imenovane volilni cenzusi. Sprva je prevladoval premoženjski cenzus. Potem so cenzusi izobrazbe, rasni cenzus, spolni cenzus... Obstaja pa še vedno cenzus nastavitve – da moraš dovolj dolgo živeti v določenem kraju, da lahko voliš (ljudje bi se drugače proti plačilu za en dan preseljevali in tam glasovali).
  - obsega aktivno (voliti) in pasivno (biti izvoljen) volilno pravico. Za pasivno volilno pravico so včasih predpisani posebni ali strožji pogoji: višja starost, izobrazba (ustavni sodniki morajo biti stari najmanj 40 let)...
- **enaka volilna pravica**
  - vsak glas volilca ima enako vrednost (en človek - en glas)
  - nasprotje od enake volilne pravice je pluralni votum (= pluralno glasovanje). To pomeni večkratno volilno pravico.
  - v sodobnosti obstojajo prikrite kršitve načela enakosti. Ena takšnih oblik je uporaba volilne geometrije - to je namerno preoblikovanje velikosti ali oblike volilnih enot. To reč je »izumil« Gerry Mander, ki je oblikoval volilne enote tako da je imel čim več glasov. Proces se imenuje gerrymandering.
- **neposredna volilna pravica**
  - volitve so lahko posredne ali neposredne. Posredne volitve kažejo nezaupanje v volilce, neposredne se pa smatrajo za bolj demokratične.
- **tajnost glasovanja**

- je povezana tudi s svobodno volilno pravico. O svobodni volilni pravici govorimo takrat, kadar lahko volilci resnično, svobodno izbirajo med različnimi kandidati oz. strankami na volitvah.
- prvi vidik svobodne volilne pravice se kaže v tem, da ima vsak volilec pravico, da se svobodno opredeljuje pri glasovanju in da ga pri tem nihče ne sme ovirati ali kako drugače vplivati na njegovo odločitev.
- drugi vidik svobodne volilne pravice pa se nanaša na vprašanje ali je volilec tudi dolžan uveljaviti svojo volilno pravico. Če je dolžan uveljaviti svojo volilno pravico, je zanj udeležba na volitvah obvezna in v tem primeru, če krši to načelo, plača posebno kazen (Avstralija, Grčija...). Po drugem razumevanju, pa je volilna pravica zgolj osebna pravica državljanov in ne javna funkcija ali javna služba in zato vsak volilec svobodno odloča ali bo glasoval oz. se udeležil volitev.
- uresničevanje svobodne opredelitve je v praksi omogočeno s tehniko glasovanja na volišču in to predvsem z zagotovitvijo tajnosti glasovanja.

VOLILNI SISTEM V OŽJEM SMISLU ALI RAZDELITEV MANDATOV

Razdelitev mandatov je odvisna od izidov glasovanja oz. od glasov, ki so jih volilci dodelili posamičnim kandidatom ali pa listam kandidatov.

Merila za pretvorbo glasov volilcev v poslanske sedeže so različna in lahko pripeljejo do skrajno različnih rezultatov.

Obstajata zlasti 2 temeljna sistema razdelitve mandatov: večinski in proporcionalni sistem. Tadva sta nekako ekstremna, med njima je še cela vrsta drugih volilnih sistemov.

Zgodovinsko se je najprej uveljavilo večinsko načelo, proti koncu 19. stoletja pa se je začela uveljavljati ideja, da mora volilni sistem tudi politični manjšini zagotoviti mesto v parlamentu. Iz tega je izšlo proporcionalno načelo, da naj vse stranke dobijo takšno zastopanost v parlamentu, ki je v sorazmerju z njihovimi volilnimi rezultati.

Večinski volilni sistem prevladuje v anglosaških državah (najbolj dosledno v Angliji in Ameriki), proporcionalni volilni sistem pa se je uveljavil predvsem v kontinentalni Evropi (Francija).

VEČINSKI SISTEM:

- večina je lahko absolutna (nadpolovična) ali pa relativna. V prvem primeru je izvoljen tisti kandidat, ki je dobil več kot polovico glasov volilcev (skratka več kot 50% glasov). V drugem primeru pa tisti kandidat, ki je dobil več glasov od drugih kandidatov. Absolutna večina se kritizira zlasti zato, ker lahko povzroči ponavljanje glasovanja (2. krog glasovanja).
- sistem relativne večine, pa omogoča izvolitev poslanca, ki predstavlja samo manjšino volilnega telesa.
- poleg teh dveh večinskih sistemov poznamo še alternativno glasovanje (Avstralija). Ta temelji na načelu absolutne večine, vendar pa ne zahteva ponavljanja glasovanja, ker volilec takoj označi poleg izbranega kandidata še kandidata (ali več njih), ki ga bi volil v drugem krogu.

PROPORCIONALNI SISTEM:

- pri njem morajo dodeljeni mandati ustrezati dobljenim glasovom na volitvah. To naj bi omogočilo, da so različni politični interesi oz. stranke ustrezno predstavljeni v parlamentu (sestava parlamenta zrcali politično sestavo družbe).
- je razširjen v deželah celinske Evrope in se pojavlja v različnih oblikah in kombinacijah.
- najbolj enostavne oblike so: Harejev količnik (ali sistem), d'Hondtov sistem, Droopov sistem. Pri nas se volilni glasovi razdeljujejo po Harejevem sistemu nato pa še po d'Hontu.
- Harejev sistem – volilni količnik je število glasov, ki je potrebno za izvolitev enega poslanca v volilni enoti. Izračuna se tako, da se vsota vseh oddanih glasov v volilni enoti deli s številom poslancev, ki se volijo v volilni enoti (če se voli 5 poslancev, glasov je 10.000 – volilni količnik je 2000).
- v proporcionalnih volilnih sistemih se pogosto uveljavlja prohibitivna klavzula ali volilni prag za vstop v parlament. V Sloveniji je prohibitivna klavzula 4%. Če stranka dobi manj kot 4%, se njeni glasovi porazdelijo med ostale stranke, ki so prišle v parlament. Namen tega je zmanjšanje števila strank.

PREDNOSTI IN POMANJKLJIVOSTI VEČINSKEGA IN PROPORCIONALNEGA SISTEMA:

- prednosti večinskega volilnega sistema:**
  - je enostavnejši, preglednejši in volilcem praviloma omogoča odločanje med kandidati torej med posameznimi osebnostmi (veš točno za koga glasuješ).
  - z vidika stabilnosti oblasti pa je pomembno, da praviloma omogoča eni stranki absolutno večino v parlamentu. To omogoča stabilno vlado ali stabilnost oblasti.
- slabosti večinskega sistema**
  - ne odraža razmerja politične moči, saj favorizira samo tisto stranko, ki dobi največ glasov po volilnih enotah.

- ❑ **prednosti proporcionalnega volilnega sistema:**
  - omogoča čim bolj sorazmerno razdelitev mandatov v skladu z volilnimi rezultati in omogoča ustrezno zastopanost političnih manjšin.
- ❑ **slabosti proporcionalnega volilnega sistema**
  - je bistveno bolj zapleten
  - povzroča nestabilne koalicijske vlade in s tem slabi položaj parlamenta
  - z vidika volilca pa je največja pomanjklivost, da volilcu onemogoča glasovanje o posameznih kandidatih.
  - lahko se oblikujejo tudi politično zelo ekstremne stranke (tako na desnici, kot tudi na levici).